

LOVÁSZ ANDREA

„ebben a pocsolyában / tényleg minden benne van”¹,

avagy nem baj, ha esetleg a gyerek is élvezi.

Magyar gyerekköltészet napjainkban

Összegzőt, értékelőt nem könnyű írni, és nem elsősorban a gyerekversek alig átlátható mennyisége miatt, hanem inkább a sokszínűségük folytán. Azaz akkor könnyű, ha mindjárt a legelején a szerző kijelenti: ami a továbbiakban következik, szubjektív válogatás (lehetne másmilyen?). Tehát: ami a továbbiakban következik, szubjektív válogatás.

Az alappremisszák lényegében változatlanok évtizedek óta: 1. Gyerekvers nemcsak az a mű, amit gyerekeknek szánnak a költők, hanem mindaz is, ami utólag válik a gyerekirodalom részévé (értsd: valami szerencsés véletlen folytán eljut a gyerekközönséghez is). 2. A gyerekköltészet a „felnőttel” egyenrangú, mert 2.1. minőségében nem lehet engedményeket tenni a „felnőtt” költészethez képest; 2.2. gyerekverset sem könnyebb írni, mint „felnőttverset”, sőt, egyes költők szerint sokkal nehezebb. És van néhány olyan premissza, ami sokkal inkább még mindig kérdés, azaz megkérdőjeleződik, hogy jól van-e így: 1. A célkorosztály életkori sajátosságaiból adódhat néhány tematikai korlát – és sok-sok tematikai gazdagodási lehetőség is. 2. Így az alkalmazott (értsd: bármilyen ismeret-tartalom megszerettetésének, illetve megtanításának versebe foglalása) gyerekvers és a „tisztá költészet” is része a gyereklírának. 3. A nyelvvel történő ismerkedés különböző fokozataiban levő olvasók között számottevően nagyobb azok aránya, akik a költészetben kizárólag a ritmust, a rímet, a zenét keresik és hallják, számukra másodrangú az, hogy a vers szól(hat) is valaniról, mert a vers funkcióhoz kötött (lásd például a dajkarímeket s egyéb mondókákat). Ezért a gyerekköltészetben a kötött formájú versek (ún. „rendes versek” – © B. D.) mindig prioritást élveznek a szabad versekkel szemben, így a gyerekköltészet mindig konzervatívabb, mint a felnőttlír. 4. A gyerekköltészet recepciójában széles cezúra van a népszerű, sikeres és a szakmailag jónak tartott versek között, ugyanis az eléggé rímes, és eléggé kedves rigmusok a gyerekeknél könnyű sikerre számítanak, és a gyerekekhez tartozó – fogalmazzuk sarkítottan –, az Öreg néne őzikéjén verstanilag kiművelődött felnőttek is ezeket preferálják. A szakmai kánonnal mindez alig érintkezik. A szakmai kánon ugyanis a különöst, az új hangot, a progresszivitást értékeli – ami értelemszerűen nem zárja ki a kötött formájú verseket, mert nem egyszerűen rímes és szabad versek problémakörére koncentrálódik a kérdés, de mindenképpen egy szokatlan, máshogy, máshonnan szóló lírai alanyt preferál. Adódhat persze egy igen szűk keresztmetszet, ami választ adhat arra a hipotetikus kérdésre is (ha kell rá egyáltalán bármilyen válasz), hogy akkor mégis milyen a jó gyerekvers:

1 Krusovszky Dénes: *Benne van minden*

azok a művek, amelyek kellően fülbemászóak a nagyközönség számára és kellően nonkonformak a szakma számára.²

A nagyközönség többnyire olyan gyerekverseskönyveket vásárol (lásd a könyvruházak ilyen tartalmú toplistáit), amelyekre szót sem érdemes pazarolni: bugyuta tartalom igénytelen rigmusokba öntve, ráadásul mindez ízléstelen képanyaggal, amatőr tipográfiaiával, egyenként akár több száz művel, akár nagyon ismert nevű szerzőktől. Legyen ennyi elég belőlük – mondjuk, ne is nevezzük költészetnek, felejtjük el.

Ám van néhány jó név (Lackfi János, Tóth Krisztina, Kiss Ottó, Varró Dániel), akiket kapásból sorol a kissé tájékozottabb olvasó (pontosabban talán csak felolvasó), ha megkérdezik, ki ír manapság gyerekverset. E szerzők egy-egy új verseskötete várt esemény – és tegyük hozzá, tudott esemény is. Azaz ők megbízhatóan hozzák azt a fajta jó költészetet, amit megszokhattunk tőlük – hogy ez a biztos szint jó, vagy sem, mindenki döntse el. Az mindenképpen üdvözlendő, hogy igen, létezik a kortárs magyar gyerekköltészetnek egy olyan stabil, erős alkotógárdája, akiknek a munkássága (remélhetőleg majdan is) mércéül és hivatkozási pontként szolgálhat: a gyerekvers legyen olyan nyelvzsonglőr, ötletthalmaz és tobzódás, amilyen Lackfinál, legyen olyan elegánsan humoros és ironikus, mint Tóth Krisztinánál, legyen olyan őszinte és többletjelentéses, mint Kiss Ottónál és legyen olyan laza és csupa játék, mint Varró Daninál. (Formakezelésről nem is szólnék, hiszen a formai tökéletesség nem kiválósága, hanem minimum követelménye adott – jó – műnek, így a költők maradéktalan formaismerete sem lehet erény, hanem evidencia.) Kérdés persze, hogy lehet-e, egyáltalán kell-e megújítani egy egyéni költői világot, mást, máshogy mondani, illetve vannak-e veszélyei egy adott költői szerepbe merevedésnek, s ha igen, valós veszélyek-e ezek jó költőknél? Fogalmazzunk így: lehet-e a kánon unalmas? (Igen, lehet. S ha igen, akkor cefetül jó dolga van a magyar gyerekköltészetet szeretőknek.) Annál is inkább, mert a kánonképzésben, tagadhatatlan, a megjelent kötetek mennyiségének jelentős szerepe van – még akkor is, ha esetenként egy szerző egyetlen kötete is bírhat akkora revelációs erővel, hogy önmagában vonatkoztatási pont lehessen.

Az mindenképpen üdvözlendő, hogy az utóbbi néhány évben sok-sok, „felnőtt költőként” jól ismert szerző (Balázs Imre József, Erdős Virág, Fekete Vince, Havasi Attila, Horváth Viktor, Jász Attila, Kántor Péter, Keresztesi József, Kovács András Ferenc, Kukorelly Endre, Markó Béla, Németh Zoltán, Schein Gábor, Szabó T. Anna, Vörös István) adott ki gyerekverses kötetet, és az, hogy sok fiatal költő ebbe az irányba (is) elindult (Kiss Judit Ágnes, Kollár Árpád, Krusovszky Dénes, Laik Eszter) – elképesztő gazdagodást jelent ez a gyerekköltészetnek. Még akkor is, ha az adott versek színvonalá, mennyisége nem mindig korrelál az ismertségükkel és az elismertségükkel sem (ennek piaci vagy egyéb motivációit keresni ne legyen a mi vállalásunk). A kérdés sokkal inkább az lehet, és egyúttal a válaszlehetőségek banalitása az igazán elgondolkodtató, hogy a gyerekkönyvpiac kommercializálódása lehet-e közvetlen hatással a gyerekköltészetre is? A gyerekvers–pedagógiai szemléltető eszköz identifikációt meghaladva egy másik, nem kevésbé devalváló genealógiai azonosság látszik körvonalazódni: a gyerekvers mint produktum. S mint ilyen eladható, eladandó produktum (nem alábecsülve a gyerekirodalom, kétségtelenül izgalmas és inspiráló felnövekedésével megnyíló alkotói, kiadói lehetőségeket). Nem feledve a fentebb említett alappremisszákat mégiscsak adódik egy olyan értelmezési lehetőség, mely szerint a szerzők számára a gyerekvers remek gyakor-

2 A gyerekirodalom egészét tekintve a recept egyszerű: legyen a mű izgalmas és humoros, és ne akarjon tanítani (vagy ha igen, akkor azt ne közvetlenül tegye). A gyerekversekkel se sokkal bonyolultabb a képlet: a mű legyen izgalmas és humoros, és ne akarjon tanítani (vagy ha igen, akkor azt ne közvetlenül tegye). Rendben, lehet azért formában banalitásig egyszerű, ötletben zseniális, mondanivalóban vicces, mint a *Kannibál-nagymama alattója*: „egy gyerekből/ két gyerek/ fejsze// két gyerekből/ négy gyerek/ fejsze// négy gyerekből/ nyolc gyerek/ fejsze// végül aztán/ megeszlek/ persze” (Fülöp Gábor).

lópálya, ahol kísérletezni és játszani lehet, hiszen a jelentés nélküli halandzsaverstől a megmondós csasztuskákon keresztül a meditatív vagy éppen filozófiai szabadversig elég széles a paletta, és a célkorosztályos szórás is elég nagy ahhoz, hogy (szinte) bármi beleférjen egy adott kötetbe. Ez az olvasónak egyrészt remek, hiszen válogathat, másrészt meg eléggé elbizonytalaníthatja, hiszen válogatnia kell. A szakma is tapasztalhatja: a gyerekkvers besorolásból adódó költői szabadság sokszor együtt jár a szelekció hiányával is. Fogalmazzunk így: lehet-e egyáltalán rossz egy jó „felnőttköltő” gyerekkverskötete? (Igen, lehet.)

És ha már válogatás, vagy még inkább keresés, akkor ennek terepei lehetnek az antológiák, az irodalmi lapok, illetve az online felületek versrovatai; bár nem sok lehetőség adódik gyerekkversek közlésére, de adódik. Az érdeklődő olvasó olyan szerzőktől is találhat friss irányú műveket, akik még csak most kezdik a pályájukat, vagy nem is „hivatásos” költők, vagy még nem azok (Ayhan Gökhan, Egri Mónika, Elekes Dóra, Győrei Zsolt, Halmi Tamás, Makkos Péter, Ms Littlewood, Tóth Kinga). Az irodalom nagyon különböző területeiről indul alkotóknak, mondhatnánk, szintén remek gyakorlópálya a gyerekirodalom – de hát nekik is éppen olyan nehéz terep ez, mint a már többkötetes szerzőknek, és értelemszerűen nem minden új hang lesz jó gyerekköltészet-té. Bár az jól látszik, hogy a legmerészebb, legizgalmasabb verskísérletek jelentős részére éppen ezeken a felületeken, és nem verseskötetekben találni rá. És a majdani kötetté formálódás lehetősége már önmagában is gazdagodás. A kérdés az, hogy lehet-e még újítani a gyereklírán? (Igen, lehet.)

Még akkor is, ha a magyar gyereklíra éppen elég sokszínű, és elég komplex a gyerekkverskorpusz ahhoz, hogy ne jelentkezzen elvárásaként semmiféle megújítási szándék az olvasók részéről. Íme néhány emblematikus verssor a kortárs gyereklírából: „Csak az húzza a nadrágot/ a fejére, aki hülye.” (Tóth Krisztina: *Marci öltözködik*); „Szép állat a krokodil, / minden este bekakil. / Bekakil, bepisil, / szép állat a krokodil.” (Varró Dániel: *Badar állathatározó*); „A fenekünk alá/ ők tesznek rajzszöveget, / békén nem hagynak, és/ belénk szerelmesek.” (Lackfi János: *Lányok dala*); „Tegnap Márió, az új szomszédunk/ kislátta azt mondta, hogy/ egy kislányt csak akkor/ lehet megszeretni, ha az/ mindent kétszer mond. // Az én mamám viszont azt mondta, / hogy ezek gyerekes dolgok, / és a gyerekes dolgokat/ egy magamfajta nagylány/ már nem hiszi el. // És én a mamának adok igazat. / És én a mamának adok igazat.” (Kiss Ottó: *Csillagszedő Márió*). A töprengő, pszichologizáló, filozofáló vagy éppen csak kérdező gyerekmonológok, a nyelvjátékok, különböző nyelvi regiszteren történő megszólalások eddig nem tapasztalható tényerése, a sokféle versformával, ritmikával való mutatványoskodás, a tartalmi meghökkentés vagy éppen polgárpukkasztó megbotránkoztatás olyan asszociációs, intertextuális játékokkal egészül ki, amelyeknek a költőelődök előtt tisztelgés éppúgy része, mint az aktuális popkulturális elemek beemelése.³ Mindez úgy, hogy a gyerekkvers, mint olyan igazából nem a gyerekeknek szól. „Versek felnőtteknek és gyerekeknek”, „Versek”, „Korhatáros gyerekkversek”, „versek felnőtt gyerekeknek és gyerekes felnőtteknek”: vagyis látható, nekik is, persze, normatívan legalábbis – és néha gyakorlatilag is. Sokan és sokszor deklarálták már, hogy a jó gyerekkverset a felnőtt is élvezzi – ám aktuálisan úgy mondanám: a jó gyerekkverset a gyerek is élvezzi. A mímelet csúnyaszavas-

3 Mint megerősödő meghatározó irányzat az utóbbi néhány évben jól látszik a csiga lényének, szellemiségének elképesztő tényerése: „Csiga háza domború./ szilvágombóc-illatú” (Balázs Imre József: *A csigaház-labirintus*); „szerintem a csiga egy nem normális állat, / és ez benne a jó” (Kollár Árpád: *Néhány dolog a csigáról*); „A csiga fogyóeszköz, / bevallom, egyszer már ettem, / A csiga fogyóeszköz, / Most mégis szomorú lettem” (Kiss Judit Ágnes: *Csiga-litánia*). Emellett még a puzsi meg az ölelés gyógyító erejének motívuma is kezd feljönni mint a gyerekkvers sine qua non-ja: „puszival és öléssel/ minden orvosolható” (Halmi Tamás: *Többet szívvel*); „Nem kell a Dunának menned/ akkor se, ha rossz a kedved: / segít (már ha nem vagy nyuszi) / egy ölelés meg egy/ puzsi” (Erdős Virág: *Segítenél?*).

tabudöntőgetéssel kezdődő s mindenhol egyenletesen kitartott összekacsintása a felnőtt szerzőnek és a felnőtt olvasónak, a felnőttek nosztalgiavágyából táplálkozó motivikus rétegződések, egyáltalán a felnőtt tudásának és irodalmi műveltségének meg a gyerek (vélt) világlátásának, világértelmezésének szimbiózisa olyan gyerekklírát teremtett, amely leginkább simán költészet, mindenfajta korosztályos címkézés nélkül. Ha van is ilyen, vélhetőleg az és mellérendelő kötőszón van a hangsúly, hiszen a kortárs gyerekvers, miközben a gyerekvilág motívumai közül a játékra koncentrált, integrálta mindazt, ami a felnőttlírából jó lehet; pontosabban végül maga a játék aktusa épített be rengeteg mindent a felnőttek világából, éppen úgy, ahogyan minden gyerekjátéknál ez történik. A gyerekköltészet terrénuma a felnőtt költő játszószőnyege: csupa lehetőség. Mindez nem jelenti azt, hogy csupa hejehuja is lenne: minden benne van a gyerekköltészetben, a társadalmilag és egzisztenciálisan szorongató mozzanatok, érzések – és, bár kevés van belőlük, amolyan nagy gondolati versek is. „*A csillagok nagy árja fönn / e néma tiktakk-ária / szikalsi villam usaom / fatutajos a folyamon / pupillaherceg méla tót*” altatója (Parti Nagy Lajos: *Altató*) éppolyan megrázó és nemcsak keletkezési korának gyerek- és (gyerek)irodalomképét, de a társadalom hangulatát, eszmélését is tükrözi, mint a legfrissebb, hosszan kitartott, mindeneket szintetizáló *Lajhározó* Sopotnik Zoltántól: „*A lajhár a fejfelé. Az / örökös tükörkép vagy tükör- / tartó, úgy biz ám. Nézz vigyorgó / arcába, és megtalálsz önmagad. [...] A tűzoltó, a katona, vadakat terelő / juhász, mind a tényleget. // S a lényeket?, kérded joggal. / Azt fel lehet mérni egy lajhár-vigyorral. [...] A lajhár az egész álomföldkerekek.*”

Nagyjából itt vagyunk.